

FARS EDEBİYATI TARİHİNDE ÇOCUK EDEBİYATININ YERİ

Fars Çocuk Edebiyatı

Edebî geçmişinin çok eskilere dayanması, çok zengin bir kültürel ve edebî mirasa sahip olmasına rağmen modern İran edebiyatında çocuklara özel bir edebiyatın geçmişi o kadar eskilere gitmez. Ancak efsaneler, destanlar, öyküler ve dilden dile dolaşan halk hikayeleri esas alınarak böyle bir tasnife gidilecek olursa, İranlı çocukların ve genç yaş gruplarının kendilerine hitap eden, kolaylıkla anlayabilecekleri edebî eserler çok eski dönemlerden beri kaleme alınmış gelmiştir. İran'ın edebî geçmişinde çocukların kendilerine özgü, bağımsız yazılı bir edebiyatları olmamıştır. Ancak bu topraklarda yaşayan çocuklar kendileri için özel olarak kaleme alınmış olmasa bile, bir edebiyat mirasından tamamıyla yoksun değillerdir. Fars edebiyatının zengin arşivinde çocukları ilgilendiren hikayeler, öyküler, destanlar her zaman var olagelmıştır.[1]

Klasik dönemde İran topraklarında doğup büyüyen çocuklar, daha çocukluklarının ilk yıllarından itibaren büyükleriyle birlikte aynı hayat şartlarını paylaşarak ormanlarda tarlalarda onlarla birlikte çalışmışlar, onlarla birlikte Kur'ân okumuşlar; Sad Kelime, Hafız Divanı, Gülistân ve Nisâbu's-Sıbyân alfabeleri olmuş, okumaya bu eserlerle başlamışlar bu eserleri bitirerek okur yazarlar grubunda yer almışlardır. Hedef kitlesi sadece çocuklar olan eserler kaleme alınmasa da, o dönemlerde çocuk edebiyatının olmadığı ve edebiyatın kapılarının çocuklara kapalı olduğu söylenemez. [2]

Arkasında çok değerli bir kültür, kökleri oldukça eskilere dayanan bir medeniyet ve edebiyatın tarihî değerlerini taşıyan bir kültürün sahiplerinin çocuklarının eğitimlerinde onların yeteneklerini geliştirecek, zihinsel güçlerini artıracak, bilgi düzeylerini yükseltecek ve her açıdan kendilerini besleyecek bir unsura önem vermemeleri bu konuda dikkatsiz ve duyarsız davranmaları elbette düşünülemez. Geçmiş nesiller, bilimsel tecrübelerini elde ettikleri değerleri kültürel sosyal verileri kendilerinden sonraki nesillere aktarmayı hep ilk planda tutmuş ve bu yolda çaba sarf etmişlerdir. Bilgi ve tecrübe aktarımının en önemli yollarından biri de edebiyat, dil ve kültür birikimini taşıyan bilimsel çalışmaların yazılı şekilleridir.[3]

Edebî öğretilerin ve bu alanda çeşitli türlerde kaleme alınmış metinlerin daha sonraki dönemlere aktarılması genellikle yazılı ve sözlü olmak üzere iki yoldan biriyle olmuştur. Fars toplumunda çocuklar kendilerine yönelik sözlü edebiyatla daha hayata adım attıkları ilk günden itibaren tanışmaktadırlar. Tarih öncesinden başlayarak devam eden dönemlerde İran edebiyatında yer alan hikayelerin ve efsanelerin çoğu, halk edebiyatının ürünü, resmî klasik edebiyatın hikayeleri olarak elimize ulaşmış ve günümüze kadar gelebilmiştir. Bunlardan başka öyküler, ninniler, bilmeceler, bulmacalar, deyişler ve müzikal oyunlar çocuklar ve gençlerin hayatında kendilerine özel yerlerini her zaman almışlardır. Öyle ki, resmî İran edebiyatı daha çok yetişkinler ve ileri yaş gruplarına özgüdür denilirse, Fars halk edebiyatının da temelde çocuklara özel olduğu söylenebilir.[4]

Eski İran dillerinde ya da Arapça ve Farsça olarak kaleme alınmış klasik Fars edebiyatı ürünleri çeşitli kaynaklardan beslenmektedir:

1- Hint ve İran kavimlerinin birlikte yaşadıkları dönemlerde ortaya çıkmaya başlayan ve Sâsânîler döneminin sona erdiği devreye kadar varlığını sürdüren kahramanlık hikayeleri. Bu tür hikayeler, İslâm öncesi dönemlerde de halkın yoğun ilgisini kazanmıştır. Farsça'ya eski İran dillerinden ya da Arapça'dan çevrilmiş bu eserlerin diğer önemli bir özellikleri de; bazı bölümlerinin edebiyat ve tarih araştırmacıları

için tarihî ve sosyal konularda birer belge özelliği de taşımalarıdır. Bunlar arasında Abdullah b. Mukaffa'nın Arapça'ya çevirip Siyeru'l-mulûk adını verdiği Hudaynâme-i Pehlevî adlı eser önemli yer tutmaktadır. Kahramanlık destanlarının çocukların diline uyarlanarak yeniden kaleme alınması, hem edebî ve hem de tarihî açıdan çocukların bilgi dağarcıklarını önemli ölçüde zenginleştirmekte, birikimlerini artırmaktır. Çünkü çocuklar, çocukluk dönemlerini geçirdikten sonra manzum ve mensur edebî metinlerle eserlerle tanıştıklarında daha önce gerek sözlü ve gerek yazılı olarak edinmiş oldukları birtakım milli, tarihî ve dinî altyapıların da desteğiyle bu eserlerde yer alan işaretleri, kinayeleri ve atasözlerini daha kolay kavramakta ve dolayısıyla okuma zevkleri ve tutkuları artmaktadır. [5]

2- İslâm öncesi İran edebiyatından günümüze kadar gelen eserler arasında Manî edebiyatına dair rivayetler ve efsaneler. Hudâyânâmeler, Yâdgâr-i Vezîrân, Dâstân-i Behrâm-i Çûbîn, Rustem u İsfendiyâr gibi yarı tarihî kitaplar ve daha başka bir takım yapıtlar bir anlamda çocuklara ait eserler olarak kabul edilebilirler. Özellikle İslâm sonrası dönemde Hezâr u Yek Şeb adıyla bilinen Hezâr Efsâne gibi eserler, çocukların kavrayış düzeyine uygun hikayelerdir. Bu tür kitaplar günümüzde bile yeniden ele alınıp çocuklara uyarlanabilecek niteliktedir. [6]

İslâm sonrası dönemde kaleme alınan kahramanlık destanları; Semek-i Ayyâr, Dârâbnâme, Tûtînâme, Kefîle ve Dimne, Cevâmî'ul-Hikâyât, Gulis- tân gibi her biri öğretici ve ahlakî pasajlarla dopdolu hikaye ağırlıklı mecmualar ve tamamen ahlakî, eğitim amacıyla özel olarak hazırlanmış Kâbûsnâme, Bahru'l-ferâid, Kimyây-i Sa'âdet ve Ahlâk-i Nâsırî gibi eserler.

V./XI. yüzyılın ünlü düşünürleri arasında yer alan Gazzâlî, çocukların ve gençlerin hakikat yolunu görüp doğruya ve güzele ulaşabilmeleri, birtakım bilgileri edinerek kötülüklerden korunabilmeleri amacıyla sade bir dilde kaleme alınmış, kolayca anlayabilecekleri düzeydeki kitapları okumaları gerektiği görüşündedir. Yine Gazzâlî, bu amaçla kötülüklerden sakınan iyi ahlaklı kişilerin kaleme almış oldukları hikayeler ve şiirlerin çocuklara okutulmasının çocuk eğitiminde psikolojik ve pedagojik açıdan oldukça yararlı olacağını dile getirmektedir. Gazzâlî, çocukların çocukluk dönemindeki oyunlarla da belli oranlarda kazanımlar elde ettiklerini dile getirmektedir. [7]

Nasîruddîn-i Tûsî, Ahlâk-i Nâsırî adlı eserinde çocuk eğitimini toplumsal eğitim çerçevesi içerisinde önemli bir yere oturarak çocukların eğitiminde okumalarının son derece önemli olduğunu vurgularken, Sa'dî-yi Şîrâzî, çocuk zihninin yeni ufuklara varabilmesi ve kabiliyetlerinin geliştirilmesi için iyi bir eğitimden geçirilmesi gerektiğinden bahsetmekte; Mevlânâ Celâleddîn ise, bu konuda daha ileri adımlar atarak çocuğun psikolojik ve pedagojik konularında eğitiminin çok önemli olduğunu, çocuğa anladığı dilde hitap edilmesi ve yaşının kaldırabileceği şekilde muamele yapılması gerektiğini ifade ederek eserlerinde bu konularla ilgili örneklerle yer vermektedir.[8]

İnsanoğlunun eğitimi için psikolojik ve ruhsal açıdan çocuğa uygun eğitim programlarının uygulanmasının son derece önemli olduğunu, çocukların kendilerine özgü, zorlanmadan kolayca anlayabilecekleri bir dilde eğitim görmeleri gerektiği tezini savunmaktadır. Mevlânâ'nın eserlerinde yer yer bu konularla ilgili önemli tespitler örnekleriyle birlikte yer almaktadır. [9]

Fars düşünürleri çocukları ve gençleri bir tarafa bırakmamışlar, ancak çocuklar için de faydalı olabilecek önemli eserlerin halk kesimlerine ulaştırılması konusunda çoğu zaman problemler yaşanması bu konudaki programların belli dönemlerde ertelenmesine neden olmuştur. Örneğin Gazzâlî ve diğer bilginlerin eserleri herkese ulaşamadığı için içerisinde yer alan önemli konular, bütün toplum kesimleri tarafından öğrenilememiş, Gazzâlî'nin ve Mevlânâ'nın etrafında bulunan insanlar da toplumun tümünün yapısını

değiştirebilecek kadar fazlalığa ve etkinliğe sahip olmamıştır. Dolayısıyla asırlarca çocuklar, babalarının yaşadığı hayat tarzlarını taklit ediyor, zorunlu olarak onların okudukları kitapları okuyor, ya da hiç bir şey okumuyorlardı. [10]

Avrupa'da da son yüzyıllara kadar çocuk edebiyatı ya da çocuklara yönelik eğitim programları alanındaki durum parlak bir görünüm arz etmiyordu. XIX. yüzyılda ilk olarak İngiliz düşünürler, çocukları, ileri yaş gruplarından ayırmaya başladılar. Bu açıdan bakıldığında 1861 yılının eğitim ve öğretim alanında çok parlak bir dönüm noktası olduğu söylenebilir. Söz konusu yılda Avrupa'da ilk çocuk kütüphanesinin kurulmasıyla çeşitli Avrupa ülkelerinde bu alanda önemli adımlar atılmaya başlandı. Çocuklara yönelik yayınlar, çocuk edebiyatı alanındaki bu hızlı, heyecanlı ve önemli çalışmalar, hızla Avrupa ülkelerinde yaygınlaştı ve kısa sürede kıtanın sosyal ve kültürel çehresinde önemli değişimler yaşandı. Bu yıllarla ilgili yayınlanan istatistiki bilgiler de bu çalışmaların ne denli ileri boyutlara vardığını göstermektedir. 1934-1954 yılları arasında Sovyetler Birliği'nde 4500 yazar sadece çocuklar için çeşitli dallarda farklı konuları içeren kitaplar yazmışlardır. Bu kitapların 1 milyar tanesi satılmış ve okurlarıyla buluşmuştur. 1954 yılında satılan çocuk kitaplarının sayısı; 119.656 iken bir yıl sonrasında bu sayı; 133 milyona ulaşmıştır. İngiltere de sadece 1953 yılında çocuklar için 1960 yeni kitap kaleme alınmış, 1954 yılında bu rakam; 2316 yeni kitaba ulaşmıştır. Batı dünyasında bu çalışmalar gittikçe önem kazanmış ve çocuklar için özel öğretmenler, özel eğitim ve öğretim merkezleri, her türlü donanıma sahip özel kütüphaneler oluşturulmuş, çocuklar ile gençlere rehberlik yapacak özel kitapçılar kurulmuştur. [11]

Dünyadaki gelişmelere paralel olarak İran'da da özellikle eğitim ve öğretim alanında birtakım yeniliklerin gündeme geldiği Kaçarlar döneminde öğretici birtakım hikayeler kaleme alan ve Tâlibof olarak bilinen Abdurrahim Tebrîzî gibi yazarlar İrec Mîrzâ gibi şairler çocuklara özel olarak kaleme almış oldukları eserleriyle yeni çocuk edebiyatı alanında oldukça önemli adımlar atmışlardır. [12]

Çocuk edebiyatı kendine özgü anlamı ve boyutlarıyla roman, öykü, tiyatro ve makale gibi yeni dallarında olduğu gibi son dönemlerde batılı örneklerinin de etkisinde kalarak daha da önem kazanmaya başladı. Bu değerlendirmeye çocuk edebiyatı, hikaye, şiir, basit bilimsel kitaplar, senaryo, çocuklar için özel hazırlanan öğretici ve eğitici tiyatrolar, çocuklarla gençlerin ruhsal yapıları ve bilgi düzeyleriyle uyum sağlayan her tür zevk verici, eğlendirici, aynı zamanda düşünce dünyalarıyla da yakından ilgili yayınların tümünü kapsamına almaktadır. İleri yaş gruplarının bilgi seviyeleriyle oldukça farklı olan çocuk ve genç edebiyatının bazı özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- 1- Çocukların ve gençlerin araştırmacı duygularını doyurucu, bilimsel, dinî, edebî ve sosyal alanlardaki yeni gelişmeler doğrultusunda ihtiyaçlarını giderici özelliklere sahip olmalı.
- 2- Hayatın çeşitli yönleriyle ilgili tecrübeleri genç nesillere aktarabilmeli.
- 3- Gençlerin ve çocukların bilgi dağarcıklarını özellikle ders kitaplarında yer almayan ve ulaşma imkanı bulamadıkları konularda genişletici özelliklerde bulunmalı.
- 4- Çocuklara dünya görüşlerini geliştirici ve zenginleştirici, sosyal hayatlarında ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bilgiler vermeli.
- 5- Çocuğun şahsiyetinin oluşmasında oldukça etken olan duygusal ve ruhsal ihtiyaçlarını cevaplandırmalı.
- 6- Çocukların boş vakitlerini faydalı şekilde doldurarak, onlara başarılı şahsiyetlerin, din büyüklerinin, edebiyat ve bilim alanlarında hem kendi ülkelerinde ve hem diğer bölgelerde ün yapmış, başarılı şahsiyetleri örnek modeller olarak sunmalı. [13]

Yeni okulların kurulması ve İran üniversitelerinde pedagoji ve psikoloji ile ilgili bölümlerin açılmasıyla birlikte bu konuda yeni kapılar açıldı ve çocukların kitap istekleri, kendilerine özgü hikayeler, destanlar bilmecelelere ihtiyaç duydukları gerçeği artık açıkça kendini göstermeğe başladı. Çocuklara tarih aktarılmalıydı. Efsaneler iletilmeliydi. Gelişmiş teknoloji kendilerine basit ve anlaşılır ifadelerle anlatılmalıydı. İhtiyaçlarına cevap verilmeliydi. Ancak uzun yıllar bu konulardaki feryatları cevapsız kalmıştı. [14]

Bu konuda bazı edebiyat eleştirmenlerinin yapmış oldukları şu tespit de bir gerçektir: Fars folklorik edebiyatından aşk konulu halk hikayeleri, halk şiirleri, birtakım dinî içerikli rivayetler ve şiirler, kahramanlık destanları çıkartılıp bir tarafa bırakılınca, geriye kalanların tamamı, çocuk edebiyatından başka hiçbir şey değildir. Halk arasında yaygın olarak bilenen hikayeler, destanlar, efsaneler, ninniler, bilmeceleler, bulmacalar ve halk deyişlerinin tamamı, çocuklar için söylenmiştir. Resmî edebiyat, daha çok büyükler ve ileri yaştakilere hitap ederken, halk edebiyatının önemli bir kısmı, çocuklara ve gençlere daha yakın bir dilde kaleme alınmış eserlerden oluşmaktadır.[15]

İran edebiyatı tarihinde halk hikayeleriyle şair ve yazarların düşüncelerinin karışımından meydana gelmiş çok değerli şaheserler de ortaya çıkmıştır. Bu türün ilk sıradaki örnekleri arasında Merzubânâme, Şahnâme, Mesnevî gibi dünya çapında ünlü yapıtlar yer almaktadır. Bunların yanında halk arasında yaygın olarak anlatılan öykülerin ve hikayelerin bir araya toplanarak derlenmesi yoluyla oluşan asırlarca önemlerini korumuş değerli eserler de vardır. Bu tür eserlere örnek olarak Çihil Tûtî adlı eseri verebiliriz. [16]

Çocuk edebiyatı konusunda halk edebiyatından söz ederken halkın manevi hayatıyla çok yakından ilgisi olan dinî temalı hikayelerden de bahsetmek gerekir. Özellikle de köylerde ve geri kalmış bölgelerde yaygın bir şekilde dilden dile dolaşan bu tür hikayelerin bir kısmı hurafelerle dolu olmasına rağmen, İslâm tarihinin çeşitli dönemlerinde meydana gelmiş çeşitli olaylardan, din büyüklerinden, onların İslâmî değerleri, dini inançları, topluma yön veren inançları ve kutsanan değerleri korumada gösterdikleri fedakarlıklarını, olağanüstü yaşantılarını, hayat serüvenlerini, onlara nispet edilen olayları, Kurân'da geçen eski kavimlerle ilgili kıssaları ve peygamberlerin tevhit yolundaki mücadelelerini konu alan kısmı da oldukça zengindir.[17]

Yukarıda ifade edilen özelliklerinden dolayı İran edebiyatının çocuklarla ilgili bölümünde yapacağımız değerlendirmeyi, birkaç ayrı bölümde çeşitli dallarda ele alarak incelememiz daha da faydalı olacaktır.

1- Halk edebiyatı

Geçmişinin çok eskilere dayanması, Fars edebiyatının doğal olarak çok zengin olmasını gerektirmektedir. Özellikle de tarihin çok eski devirlerinden beri bu bölgelerde birbirinden oldukça farklı yaşam tarzlarına, gelenek ve göreneklere, tamamen ayrı kültürel değerlere ve inançlara sahip kavimlerin çeşitli milletlerin yaşamış olması, dolayısıyla birbirinden farklı medeniyetlerin bu geniş coğrafyada ortaya çıkarak belli dönemlerde hayat sürdürmüş olması da İran edebiyatının başta içerik ve mazmunları açısından olmak üzere zenginleşmesinin önemli etkenleri arasında yer almaktadır. Farklı kültür ve medeniyetlerin bu bölgelerde yakın temaslar kurarak iç içe yaşamış olmaları, düşünce dünyaları, hayat tarzları, gelenekleri ve göreneklerinin doğrudan ya da birtakım dolaylı yollarla birbirlerinin edebiyatlarında önemli izler bırakması ve bu etkileşimler sonucu farklı kültürlerin de İran edebiyatının zenginleşmesine olumlu katkılarda bulunmuş olduğu bir gerçektir. Dünyanın diğer bölgelerinde çeşitli halkların edebiyatlarında

olduğu gibi, İran edebiyatı da, İran bölgesinde yaşayan halkların tarihin çeşitli devrelerine ait tarihi değerlerini, hayat tarzlarını, kültürel ve edebî miraslarını köklü olarak içermektedir. [18]

İran halk edebiyatı, dünyanın diğer edebiyatlarında yoğun olarak görüldüğü gibi köklü medeniyetlerin kültürlerini, ahlakî, sosyal, geleneksel yapılarını ve özelliklerini gösteren, tarihi günümüze yansıtan bir ayna görevini yapmaktadır. Annelerin dillerinden dökülen ninnilerin sözlerinde ayrılık, hasret ve yalnızlık ifadeleri görülse de genel olarak İran toplumunun şakacı, eğlenceli ifadelerle dolu konuşmaları seven, nükteci bir tarza sahip olduğu görülmektedir. Topluları oluşturan bireylerin ortak özellikleri arasında ön sırada yer alan özgürlük istekleri, geleneklere bağlılık, birtakım zorba ve dikta güçlerinin baskılarından kaçış; varlıklarını, kendi kimliklerini korumaya olan yoğun talepleri, zengin halk edebiyatlarının nesilden nesile aktarılmasında asıl önemli unsuru oluşturmuştur. Zengin edebiyat hazineleri bu yolla ağızdan ağıza, ninelerin, dedelerin, annelerin babaların dillerinden daha sonraki kuşaklara aktarılmıştır.[19]

Çok eski dönemlerde bile "çocuk efsaneleri", kendisine özgü özel kavramıyla birtakım eserlerde ve bazı şairlerin divanlarında göze çarpmaktadır. IV./X. Yüzyıl şairlerinden Kisâi-yi Mervezî'nin aşağıdaki beytini bu konuda örnek olarak verebiliriz:

Bıraktık ve geçtik, olacakların hepsi oldu.

Gittik, sözümüz çocukların dilinde efsane oldu.[20]

İran edebiyatı tarihinde halk hikayeleriyle şairler ve yazarların düşüncelerinin karışımından oluşan şaheserler de ortaya çıkmıştır. Bunlar arasında Merzubânnâme, Şâhnâme, Mesnevi vb. eserler sıralanabilir.

Modern dönemde yeni okulların açılması, psikoloji ve pedagoji bilimlerinin üniversitelerin müfredat programları arasına girmesi, bu alanda birtakım ihtiyaçlar olduğunu da ortaya çıkarıyordu. Çocuklar ve gençler çeşitli konularda bilgi edinecekleri, kültürlerini geliştirecek, birikimlerini artıracak kitaplar istiyorlardı. Hikayelere, romanlara ihtiyaç duyuyorlardı. Kendilerine kendi dillerinde tarihlerini anlatacak efsaneler gerekiyordu. Modern bilimler, anlayabilecekleri sade bir dilde yazılmalıydı. Eserler kaleme alınırken çocuklar da önemli bir potansiyel okuyucu kitlesi olarak göz önünde bulundurulmalıydı. Ancak bu istekleri hemen cevap bulamadı.

XIV./XX. yüzyılın ilk dönemlerinde İran'da çocuklara yönelik yayınlar henüz yeni yeni başlamaktaydı. Talibof'un Kitâb-i Ahmed adlı eseri, Kafkasya'da Farsça konuşan çocuklar için kaleme alınmıştı. Tahran Üniversitesinde Eğitim Bilimleri Bölümü kuruluncaya kadar da bu alanda önemli gelişmeler görülemedi. Eğitimi ileri düzeylere ulaştırmak ve öğrencilerin boş vakitlerini doldurarak değerlendirmek şeklinde bir etken faktör olarak çocuk edebiyatının alınması da aynı dönemlerde birtakım yetkili çevrelerin dikkatlerini çekmiş ve bilimsel çevrelerin de teşvikleriyle müfredat programlarına alınmıştır. [21]

Kabiliyetli ve dinamik bir şahsiyet olan Şirazlı Muhammed Bâkır-i Hûşyâr, Münih Üniversitesinde Psikoloji eğitimi gördükten sonra İran'a döndükten sonra hem psikoloji alanında ve hem de İran ve Alman edebiyatı alanlarında uzmanlık görevinde bulundu. Hûşyâr, İranlı çocuklar için çeşitli alanlarda ve birbirinden farklı konularda kitaplar yazılmasını, kütüphaneler kurulmasını arzulayan ve çocuklara çok önem veren bir bilim adamıydı. Onlara hayatın güzelliklerini tanıtacak, geleceklerinin aydınlık olmasını sağlayacak bilgilerle donatılmış kaynaklar hazırlanmalıydı. Ülkesine ve vatandaşlarına son derece bağlı bir şahsiyet olan Hûşyâr, hep çalışan her geçen gün daha da olgunlaşmayı hedefleyen bir öğretmendi. 1282-1336/1903-1957 yılları arasında yaşamış olan Hûşyâr hayatı boyunca öğrenciliğini sürdürdü. Kendisi de 7-12 yaşları arasındaki yaş grubu çocuklar için irili ufaklı yaklaşık 50 kitap kaleme almıştır. Bütün bu

eserlerini çocukların rahatlıkla anlayabilecekleri sade ve akıcı bir dilde, ilkokul öğrencileri seviyesinde bir dilde yazmış, kullandığı kelimelerin seçiminde çok özen göstermiştir.[22]

İran'da halk hikayelerini çocukların anlayacağı dile uyarlayıp yeniden düzenleyerek derleyen ilk yazar, Fazlullâh Subhî Muhtedî'dir. Kâşân'lı olan Fazlullâh Subhî, çocuk edebiyatı alanında yoğun gayretleriyle tanınmakta ve daha çok klasik İran edebiyatı alanındaki çalışmalarıyla bilinmektedir. Aynı zamanda ünlü bir hikayeci de olan Fazlullâh Subhî, daha çok 1320 hş./1941 yılından önce radyo programlarında anlatmış olduğu tatlı, çekici, aynı zamanda öğretici ve eğitici hikayeleriyle oldukça beğeni kazanmıştır. Bu programlarında çocuklarla çok yakın ilişkiler kurmuş olan yazar, aynı zamanda halk arasında yaygın hikayelerin toplanarak bir araya getirilmesi ve böylece hem daha geniş kitlelere ulaştırılması, hem de kalıcı olmalarını sağlamak amacıyla çocuklardan da yardım istemiş, çocuklar da onun bu isteğine hemen cevap vermiş ve topladıkları yüzlerce hikayeyi kendisine göndererek yazıya aktarılmasında yardımcı olmuşlardır.

Oldukça sade ve akıcı bir dilde yazan Muhtedî'nin dili konuşma diline çok yakındır. Hikayelerine "Beççehâ Selâm = Çocuklar selam" diye başladığından "Peder-i Beççehâ = Çocukların babası" olarak tanınmıştır.[23]

Çocuk hikayelerinden oluşan eserleri arasında en önemlileri şunlardır:

Efsânehâ-yi Kohen, 'Ammu Novrûz, Efsânehâ-yi Ebû 'Alî Sînâ, Pe- yâm-i Peder. [24]

Ünlü yazarlardan olan ve halk hikayelerini Fazlullâh Subhî'den önce toparlayarak bir araya getirme amacıyla önemli çalışmalarda bulunmuş Sâdik Hidâyet de çocuklar için öyküler ve hikayeler kaleme almıştır. Bunlar arasında Agâ Mûşe, Şengul u Mengûl en önemlileridir.[25]

İran edebiyatında özellikle çocuklara yönelik çalışmaları olan yazarlardan biri de, Abbâs Yemînî Şerîf'tir. Sade ve akıcı bir dilde kaleme almış olduğu eserlerinde daha çok öğretici ve eğitici özellikler ağır basmaktadır. Hikayelerinde zaman zaman şiirlere de yer vermekte olan yazar, diğer milletlerin aynı alandaki eserlerinden de Farsça'ya çeviriler yapmıştır. Abbâs Yemînî Şerîf çocuklar için çok güzel şiirler de kaleme almıştır. Bu şiirlerinden bir kısmı yıllarca ders kitaplarını süslemiştir. Abbâs Yemînî Şerîf sadece çocuklar için hikaye ya da şiir yazan bir yazar değildir. Aynı zamanda çocuklar için özel dergi çıkaran bir eğitimcidir. Yıllarca Dâniş Amûz, ve Keyhân-i Beççehâ adlı dergilerin idaresini üstlenmiş ve bu dergiler aracılığıyla çocukların düşünce dünyasına ulaşmayı başarmıştır.

Bâzî Bâ elifbâ, Kissehâ-yi Şîrîn, Do Kedhudâ, Âvâz-i Feriştégân adlı hikaye kitapları, eserleri arasında en önemlileridir.[26]

Bir diğer çocuk edebiyatçısı da, Samed Behrengî'dir. 1318 hş./1939 yılında Tebriz'de dünyaya gelmiş olan Behrengî, 18 yaşında köy öğretmenliği görevine başlamıştı. Köy halkına olan sevgisi ve Azerbaycanlı çocukları eğitime sevdası, kısa ömrünün sonuna kadar orada kalmasına neden oldu. Kitap okumayı sevdirmek amacıyla çocukların anlayacağı bir dilde hikaye kitapları yazdı. Yoksul ailelerin çocuklarına ulaşması amacıyla kitaplarını çok ucuz fiyatlarla sattı. Diğer taraftan Azerbaycan halk edebiyatını dört büyük cilt halinde kaleme aldığı eserinde topladı. Eserlerinde yer verdiği hikayelerden bir kısmı, asırlarca dilden dile dolaşan kıssaların günümüz Farsça'sına uyarlanarak yeniden kaleme alınmasıyla ortaya çıkmıştır. Eserlerinden bazıları:

Mâhî-yî Siyâh-i Kûçulû, Peserek-i Lobofurûş, Sergozeşt-i Dâne-yi Berf, Bîst u Çahâr Sâ'at Der Hâb u Bîdârî, Koroğlu ve Keçel Hamza. [27]

İran çocuk edebiyatından bahsederken Sâdık Çûbek'ten bahsetmemek uygun olmaz. Onun Ademek-i Çûbî adlı tercümesi çocuklara özgü bir dilde düzenlenmiş okunmaya değer önemli eserlerden biridir. Bu eser, akıcı nesri ile çok tatlı ve beğenilen bir tarzda kaleme alınmıştır. [28]

2- Yüksek zümre edebiyatı

İran tarihi boyunca bilgin ve edebiyatçı yazarlar, daha sonraki dönemlerde ülkelerin yönetimlerini elde tutacak olan şehzadelerin ve sultan çocuklarının eğitimi görevini de üstlenmişler ve başta bu söz konusu çevreler olmak üzere eğitimde ve öğretimde kullanılması amacıyla birtakım eserler kaleme almışlardır. Bu tür eserlerin en önemlileri arasında Kâbusnâme, Siyâsetnâme, Kârname-yi Erdeşîr Bâbekân vb. değerli yapıtlar yer almaktadır. Kaleme alınışlarından asırlar geçmiş olmasına rağmen bu tür eserler henüz sadece ileri yaştaki kesimlerin eğitiminde kullanılmakta olduklarından halkın kullanımına sunulamamış, taşıdıkları edebî özelliklerinden dolayı yüksek zümre edebiyatı eserleri arasında yer almışlardır. Şimdi klasik Fars edebiyatının önemli eserleri arasında yer almakta olan bu tür eserler, belki de İran edebiyat tarihinde gençler için kaleme alınmış olan ilk eserler olarak ortaya çıkmışlardır. [29]

3- Klasik edebiyat

İran toplumunun sadece bazı tabakalarına mensup kitlelerin okuma yazma bilen ve öğrenim görme imkanları bulunan çocuklarının klasik edebiyattan, yani belli tarzlarda yazılan ve önemli yazarların kaleme almış buldukları yazılı edebiyattan yararlanma imkanları vardı. Bu çevreler edebî eserlerle değişik yollarla ilgi kuruyorlardı. Ya edebî eserler kendileri için öğretmenleri, şair ya da yazarlar tarafından okunuyordu ya da kendileri Fars edebiyatının şaheserleri olan Şehnâme, Mesnevi gibi tamamı şiir olan eserleri veya hem manzum hem mensur karışık bir şekilde yazılmış Gülistan gibi eserlerin bazı bölümlerini ezberliyorlardı. Bu gelenek günümüzde de hem klasik edebiyat ürünleri ve hem de bu türden olan modern eserlerin bazılarının ezberlenmesi şeklinde devam etmektedir. Okur yazar çevreler ve aydın kesimler de benzeri faaliyetleriyle çocukların eğitimleri konusunda oldukça titiz davranmışlardır.[30]

4- Meşrutiyet ve Çocuk edebiyatı

Îrec Mîrzâ (1253-1304/1874-1925) Fars dilinde çocukların anlayacakları dilde şiir yazan ilk şair olarak kabul edilmektedir. Şairin bu konudaki eserleri arasında özellikle de oğlu Husrev ve genelde bütün çocuklar için kaleme almış olduğu önemli şiirleri yer almaktadır. Tebriz'de dünyaya gelmiş olan Îrec Mîrzâ, Arapça'yı, Fransızca'yı ve edebiyat bilimlerini zamanının alanlarında otoriter hocalarından almıştır. Fransızca'yı iyi derecede bilen Îrec Mîrzâ Rusça, Arapça ve Türkçe'yi de bilmektedir. [31]

Îrec Mîrzâ'nın çocuklar için kaleme almış olduğu en güzel şiir, Nasîhat Be Ferzend adıyla bilinmektedir. Bu şiir, iki bölümden oluşmaktadır. Şair ilk bölümünde kendi çocuğuna hitap ederek bütün çocukları önce fiziki temizliğe, giyim kuşamlarına dikkat etmeğe, düzenli olmaya çağırırken; ikinci bölümde çocuklara terbiyeli, ahlaklı ve saygılı olmalarını tavsiye ederek manevi açıdan kendilerine dikkat etmelerini, iç dünyalarını kirletmemelerini, safiyetlerini korumalarını, ve bozulmamalarını salık vermektedir. Söz konusu şiirin bazı bölümlerini burada vermemiz yerinde olacaktır:

Ey değerli ve sevimli oğul, uyanık ol!

Babandan biraz öğüt dinle:

Bu sözlerle senin mutluluğunu arıyorum.

O halde her söylediğimi iyi dinle ve aklında tut.

Ömrün oldukça sabahları erken kalk.

Seher vaktinde uyumaktan kaçın.

*Seher esintilerinde sevinç vardır.
Seher esintilerinin ruhla yakın ilgisi vardır.
Babana karşı son derece saygılı ol.
Onun sözünden hiç ayrıлма.
Terbiyeli ve temiz olursan,
herkesin yanında değerli olursun.
Hocanın her söylediğini dikkatle dinle,
Tamamını anında öğrenmeğe çalış.
Az konuş ve her bildiğini söyleme.
Yapabiliyorsan dudaklarını bile açma.
Cahil içindekilerin tamamını dile döker.
Akıllının dili kalbinde olur.
Etrafındaki insanlar konuşurlarken,
sen asla ağzını açıp söz etme.
Doğru konuştuğunda zararı sana bile dönse,
sakın doğrudan başka bir şey söyleme.
Yalan sözün etkisi yoktur.
Yalandan daha kötü şey yoktur.*

.....
*Değersiz kişilerle oturup kalkma,
Doğal olarak değersizliğe meyledersin.*

Yukarıdaki şiirinde de görüldüğü İrec Mîrzâ'nın şiirleri sade bir dilde kaleme alınmış, anlam yüklü cümlelerden oluşmaktadır. Onun dillere destan ünlü "Mâder =Anne" şiiri, gerçekte bütün İranlı çocuklara hitap eden, sade, derin anlamlı ve mesaj yüklü bir şiirdir.

Meşrutiyet dönemi aydınlarından biri olarak modern eğitim kurumlarının, kültürel müesseselerin oluşmasında ve yaygınlaşmasında önemli katkıları bulunmuş bir şahsiyet de, Hâcî Mîrzâ Yahya Devletâbâdî'dir. Aynı zamanda ders kitaplarının hazırlanmasında ve müfredat programlarının belirlenerek uygulamaya konulmasında da önemli çalışmaları ve değerli katkıları bulunan, eğitim ve öğretimdeki modernizasyon çalışmalarında ilk adımları atan şahsiyetler arasında yer alan ve çocuklar için çok güzel şiirler kaleme almış olan Devletâbâdî'nin bazı şiirleri yıllarca ders kitaplarında yer almıştır.

Meşrutiyet döneminin ünlü yazarlarından biri de, Mehdî Kulî Hân Hidâyet'dir. Eğitim komisyonu tarafından çocuklar için okuma kitapları adı altında bir dizi çocuk kitabı hazırlanması ve yayınlanmasıyla görevlendirilmiştir.

Meşrutiyet döneminin önemli yazarları ve şairleri arasında yer alan Muhammed Takî Hân Bahâr, Çocuk şiiri alanında "Biz hepimiz İran'ın çocuklarıyız, Annemizin bekçisiyiz" okul şiiriyle tanınmaktadır. Çocuklar için kaleme almış olduğu şiir mecmuaları arasında:

Enderz Be Cevânân, Tenbelî Akibeteş Hemmâlist, Renc u Genc, Hoda Ve Vâlideyn, Monis-i Peder... gibi eserler ilk sıralarda yer almaktadır.

Bu dönemin en ünlü şairleri arasında yer almakta olan Nîmâ Yuşic'in de çocuklara yönelik önemli çalışmaları olmuştur. Çocuklar için çok güzel, akıcı ve sade bir dilde şiirler kaleme almıştır.

Mahmud Hân Saba ve Hophopnâme adlı eserin yazarı Muhammed Ali Sâbir de, İran çocuk edebiyatı tarihinde adları geçen önemli yazarlar arasında yer almaktadırlar.

Bu dönem şairleri, özellikle çocuklara hitap eden ve onlara özgü olarak kaleme alınan şiirlerde ağır kelimelerin, zor ve anlaşılması güç terkiplerin ve çocukların anlayamayacakları cümlelerin kullanılmasından kaçınılması gerektiğini biliyorlardı. Bu durumu önemli ölçüde eserlerinde göz önünde bulundurdular. Şiirlerinin bir kısmında da görüldüğü gibi öğüt verme ve mesajı aracısız olarak iletme gibi durumlar göze çarpmaktadır.

O dönemlerde bir edebî eserin çocuk okuyucular üzerinde etkili olabilmesinin sırrının dolaylı anlatımla aktarılmasında gizli olduğu inancı henüz yaygınlaşmamıştı. Yine bu dönem şairlerinin çocuklara yönelik kaleme almış oldukları şiirlerinden onların çocuk şairi olmalarından daha çok birer öğütçü oldukları anlaşılmaktadır.

İran'ın ilk çocuk şairi Cabbâr Bağçebân/Askerzâde ile birlikte bu alanda önemli değişimler ve yapılanmalar, vezin seçimi, halk diline yakın kalıpların kullanılması dönemi başlamış oluyordu.[32] Nesir alanında adı çocuklar ve gençler için eserler kaleme almış olan ilkler arasında geçen Tebrizli Talibof'tan bahsedilir. Talibof'un en önemli eseri, Kitâb-i Ahmed ya da diğer adıyla Sefîne-yi Tâlibî olarak bilinen kitabıdır. Bu eserin kahramanı olan Ahmed, J.J. Russo'nun Emil'i gibi hayali bir kahramandır.[33]

5- Yeni çocuk edebiyatının kurucuları

XIX. yüzyılda ve XX. Yüzyılın ilk dönemlerinde dünyanın çeşitli bölgelerinde hızla gelişme gösteren bilimsel ve teknik hareketlilik, İran'da da birtakım yetkili çevrelerin çocuk edebiyatına zorunlu olarak yönelmesini gerektirmiştir. Özellikle de eğitim ve öğretimin gelişen çağın gereklerine uygun olarak yaygınlaşması ve daha geniş kitlelere ve halk kesimlerine kadar yayılmasıyla birlikte böyle bir edebiyatın büyüüp gelişmesi için uygun ortamlar hazırlandığı bir dönemde İran halk edebiyatı, ninnileriyle gerçek ya da hayali hikayeleriyle çocuk eğitiminde, çocukların düşünce dünyasında, okuma ihtiyaçlarını gidermede önemli ve dolu bir hazine olarak her zaman bu ülkenin kültür ve eğitim hayatındaki yerini almıştır. [34]

İran edebiyatının çok geniş sınırları ve zengin repertuarı kapsamında temelde yazılış amaçları arasında çocuklara hitap etme, hedef kitleleri arasında onları da amaçlama gibi bir niyet bulunmasa da, rahatlıkla ve önemli değişiklikler yapılmadan onlara da uyarlanabilecek ve kolaylıkla anlayabilecekleri önemli eserler, klasik dönemlerden günümüze kadar derlenmiş olup bunların bir kısmı günümüzde de önemini henüz korumaktadır. [35]

İran'da yeni çocuk edebiyatıyla ilgili ilk hareketler, Azerbaycanlı yazar Cabbâr Bağçebân'ın bu alandaki çalışmalarıyla başladı. Bağçebân, 1264 hş./1885 yılında dünyaya geldi. Onun en önemli özelliği ve sanatının dışı yansıyan en belirgin çizgileri, dünyayı çocukların gözüyle seyretmesi ve yine onların gözüyle ve onların bakış açılarıyla değerlendirmesiydi. Bağçebân, 1300 hş./1920'li yıllarda çocuklara özgün, onların anlayabileceği dilde şiir ve tiyatro yazarak eserlerini kaleme almaya başladı. Şiirler ve romanlar yazdı. Çocukları çok iyi tanıyan onların dilinden anlayan ve çocuk psikolojisini yakından bilen Bağçebân, şiirlerini bir araya toplayan antolojilerini Men Hem Der Dünyâ Arzû Dârem ve Efsâne-yi Bâbâ Berfî adlarıyla yayınladı. Eserlerinin çoğu daha kendisi hayattayken basıldı.[36]

İran millî kültürüne önemli hizmetlerde bulunan, yeni ve modern düşünceli bir nesil yetişmesi yolunda ileri adımlar atılmasında katkıları bulunan Bağçebân, İran halkına çok yakın sevgisi ve gönülden bağlılığı nedeniyle bütün ömrünü özellikle çocuk edebiyatı alanında yeni ve farklı tarzlar oluşturma ve çocuklar

için öğretici, eğitici nükteler ve hikayeler yazmada geçirmiş yazarlardan biridir. Kissehâ-yi Gorg u Çûpân, Pîr u Tereb, 'Arûsan-i Kûh, Bâdkonek, ve Zindegî-yi Kûdekân adlı değerli eserleri onun bu alandaki çalışmalarının göstergesidir. Bağçebân çocuklar için çekici ve zevkle okuyacakları güzel şiirler de kaleme almıştır.[37]

Risâm Erjengî de Horos u Rûbâh ve Aga Mûşe adlı eserlerini çocuklar için yazmıştır. Yine bu alanda kaleme almış olduğu diğer bir eser de Beççe Hırshâ Firâr Mî Konnend adını taşımaktadır.[38]

Kûhî-yi Kirmânî de biri Çehâr Efsâne-yi Rûstâî-yi Îrân diğeri de Pânzdeh Efsâne-yi Rûstâî adıyla bilinen iki eser kaleme almıştır. Bu iki eserde yer alan efsanelerin akıcılığı eserleri çekici hale getirmektedir.

1300-1320/1920-1941 yılları arasında edebiyat alanında kendilerini görülmeye başlayan birtakım şairler, özellikle gençlerin dikkatlerini çeken eserler kaleme almaya başladılar. Bu dönemde ünlü ve üretken yazarlar arasında yer alan Şehrnâz adlı eserin yazarı Yahya Devletâbâdî gibi yazarlara ve şiir mecmuaları yayınlanan birtakım şairlere ek olarak Rustem Der Karn-i Bîst u Dovvom adlı eseriyle ün kazanan San'atî Zade Kirmânî, den de bahsetmek gerekir. Aynı dönemlerde Abbâs Yemînî Şerîf de çocuklara hitab eden kitaplar ve şiirler kaleme almaya başladı. Bir öğretmen olan Abbâs Yemînî Şerîf, çocuk edebiyatı alanında kaleme almış olduğu eserleriyle defalarca çeşitli ödüller almıştır. Abbâs Yemînî Şerîf'in önemli özelliklerinden biri de aynı zamanda çocuklar için ilk dergi çıkaran yazarlardan biri olmasıdır.[39]

Yine bu dönemlerde çeşitli dillerde kaleme alınmış olan çocuk edebiyatıyla ilgili kaynaklar ve çocuk kitapları Farsça'ya tercüme edilmeye başlandı. Alî Nakî Vezîrî, Rûhî-yi Erbâb ve Mihrî-yi Ahî gibi önemli mütercimler, İranlı çocuklar için dünya çocuk edebiyatının çok değerli kitaplarını tercüme ettiler. Böylece İranlı çocukların birbirinden farklı çeşitli halkların hikayelerinden oluşan zengin bir edebiyatla tanışmalarını da sağlamış oldular. [40]

Bu dönem çocuk edebiyatı alanında gözlenen bir diğer gelişme de resimli kitapların da artık çocuklara hitap eden eserler arasında yer almaya başlamasıydı. 1330 hş./1950'li yılların sonlarında Kedû-yi Kalkazen ve 'Arûsek-i Mû Telâyî adlı eserler resimli olarak basıldı. Çocuk okurlarıyla buluşmalarıyla birlikte bu tür kitaplara yoğun ilgi gösterilmeğe başlandı. Daha sonraki dönemlerde bu alanda Ferşîd Miskâlî gibi değerli ressamlar da yetişti. [41]

1320 hş./1951 yılından itibaren İran yayıncılık tarihinde çok kapsamlı ve köklü değişimler yaşandı. Birbirinden farklı, değişik görüşleri temsil eden sayıları oldukça fazla gazeteler ve dergiler, halk kitlelerine ulaşmaya başladı. Söz konusu gazetelerin ve dergilerin çocuklar için özel olarak hazırlamış oldukları sayfaları bulunmaktaydı. Bu gazetelerden ve dergilerden bazıları da çocuklar ve gençlerle ilgili konularda eleştiriler ve araştırmalar yayınlamaya başladılar. Bu gruptan olarak 1332 hş./1953 yılında yayın dünyasına giren Sepîde Ferdâ adlı dergi, İran eğitim ve öğretim tarihinde önemli gelişmelere öncülük yapmıştır.

Bu dergide eğitim ve öğretim konusunda yayınlanan bilimsel ve teknik konulu makalelerin yanında çocuk edebiyatına da yer verilmiş, çocukları ilgilendiren hikayelere ve öykülere, delikanlılık çağındakilere özel olarak hitab eden konulara da yer verilmiştir. Çocukların ve gençlerin çeşitli konulardaki sorularına cevap vermeğe, onların problemlerine çözüm bulmaya çalışan, gençlerin ve çocukların kitap seçmelerine ve okumalarına yardımcı olmak amacıyla ilk olarak bu yaşlara hitap eden çeşitli alanlarda kaleme alınmış kitapların 1337 hş./1958 yılında bir katalogunu yayınlayan da yine bu dergidir.[42]

Sepîde Ferdâ dergisini yayınlayan ekip çocuk edebiyatının resmî ders olarak okullarda okutulmasını da sağlayarak bu alanda önemli bir gelişmeye imza atmış oldular. 1340 hş./1961 yılında Edebîyât-i Kûdekân

adlı bir de ders kitabı yayınlandı. Yeniden düzenlenmekte olan eğitim sisteminde bu ders de müfredata alındı. Aynı zamanda çocuklara yönelik, çocuk edebiyatını konu alan önemli kitaplar yayınlandı.[43] Çocuklara yönelik tercüme yayınlar alanında ise Nûr Cihân Yayınları'ndan bahsetmek gerekir. Özellikle dinî konularda çocukların okuyabileceği kitap ihtiyacını karşılamada önemli adımlar atan bu yayınevi, din büyüklerinden bahseden birkaç biyografi ve birkaç dinî kıssa kitabı yayınlamıştır. Yine tercüme çocuk kitapları alanında İntişârât-i Franklin ve Bongâh-i Tercüme ve Neşri-Kitâb [44] yayınevlerinin önemli faaliyetlerinden bahsetmek gerekir.[45]

Bongâh-i Tercüme Ve Neşri-Kitâb daha çok Fransızca ve Rusça kitapların tercümesini İranlı çocuklara sunarken, İntişârât-i Franklin ağırlıklı olarak Amerikan kökenli kitapları tercüme edip çocuk okuyucularına ulaştırmaktaydı. Bütün bu çalışmaların sonucunda çocuklar Farsça dışında diğer dünya dillerinde yazılmış ve daha sonra Farsça'ya kazandırılmış güzel ve değişik kitaplara kavuşmuşlardır. Ancak bu gibi tercüme eserler özellikle batı kaynaklı eserlerden yapılmış olduklarından dolayı çocuklara tek taraflı bir bakış açısı kazandırması açısından iyi bir gelişme olarak kabul edilmemektedir.[46]

Özellikle de romanlar dışındaki eserlerin tercüme edilmesi birtakım zorunluluklar doğuruyordu. Tercümanların birçoğunun Farsça'ya aşina olmalarına rağmen çocukları ve gençleri iyi tanıyamamaları, dolayısıyla çocuklar düzeyinde düşünebilme, onların dünyasına girebilme, onlara uygun dil kullanabilme yeteneğine sahip olmamaları nedeniyle onlara hitap edecek konularda fazla yetenekli olamayışları ortada bir uyumsuzluğun bulunmasına neden oluyordu. Söz konusu uyumsuzluk, uygun olmayan tercüman seçimi özellikle roman dışında kalan türler ve bilimsel değer taşıyan eserlerin okuyucu bulamaması sonucunu doğuruyordu. Bazı eserler çocuklar için çok çekici geliyordu. Ancak dillerinin ağırlığı, tercüme eserlerinde çocukların seviyesine inilmemiş olması, çocuk okuyucular için bu tür eserleri zorlaştırıyor ve anlamalarında zorluklar çıkarıyordu. Bazı yaş gruplarında yer alan çocuk okuyucular için söz konusu eserlerin bir kısmının dili uygun görünüyordu. Ancak onlar da konuları çekici bulmadıkları için bu tür kitapları okumuyorlardı.

Bütün bunlara rağmen çocuk edebiyatı alanında o dönemlerde yayınlanan hemen hemen bütün eserlerin ortak özelliklerinden biri, dünya çocuk edebiyatı birikiminden önemli eserlerin tercüme edilerek İranlı çocuklara kazandırılması ve buna ek olarak genç İranlı yazarları çocuklara yönelik eserler yazmaya teşvik etmeleri açısından ileri adımlar olarak kabul edilmektedir. Özellikle İranlı yazarların bu alanda teşvik edilmeleri Genç yazarların İranlı çocukların kendi dillerinde orijinal eserler kaleme alınmasına ortam hazırlanması konusunda olumlu etkileri olmuştur. Bu çalışmalar ilerleyen zamanla birlikte meyve vermeğe başlamış ve önemli eserler ortaya çıkmıştır. Bunlar arasında Kedû-yi Galgalezen, Nergis u 'Arusek-i Mu Telayî gibi resimli ve renkli eserler meydana gelmiştir. Emîr Kebîr Yayınevi'nin Altın Kitaplar adıyla yayınlamış olduğu dizi kitapların da çocuklar ve gençlere yönelik okunacak en iyi yayınlar arasında önemli bir yere sahip olduğunu belirtmek gerekir. Bu diziden olan eserleri kaleme alanlar arasında önemli yazarlar ve tercümanlar da bulunmaktadır. [47]

Çocukların okuyabilecekleri kitaplar sadece roman ve hikaye türü eserlerle sınırlı kalmamıştır. Modern çağda İran edebiyatının önemli bir türü olan tiyatro alanında da önemli yazarlar tarafından tiyatrolar yazılmış ve yine İranlı sanatkarlar tarafından bu oyunlar çocuklar için sahnelenmiştir. Mes'ûd-i Ferzâd'ın kaleme almış olduğu Mu'allim-i Kem âzâd ve Ali Naki Vezîrî'nin yazmış olduğu Rûz-i Pezîrâyî adlı oyunlar bunlar arasında en önemlilerindedir. Dr. Ebû'l-Kâsım Cennetî de Ali Bâbâ ve Çihil Dozd-i Bağdâd, Ğurûr-i Millî ve Beççe-yi Şeytân adlı tiyatrolarıyla bu alanda eser veren yazarlar arasında yerini almıştır. Cennetî

aynı zamanda Ubeyd-i Zâkânî'nin Mûş u Gurbe adlı hikayesini de çekici bir şekilde tiyatroya uyarlayarak bu alandaki çalışmalara katkıda bulunmuştur.[48]

6- 1340'lı yıllarda çocuk edebiyatı (1340-1350/1961-1971)

1340 hş./1961 yılı İran çocuk edebiyatında önemli bir dönemeç noktası olarak kabul edilmektedir. Bu yılda ders kitapları konusunda köklü değişimler uygulamaya konuldu. Eğitim ve öğretim sistemlerinin yenilenmesi ve yeni ders kitaplarının eğitimde müfredat programlarına alınmasıyla birlikte okuma yaşı yaklaşık üç yıl daha erkene alınınca okur yazar nüfus, kitap okuyan kitle birdenbire birkaç kat arttı. Çocuk edebiyatı alanında Mecelle-yi Sepîd adlı dergide birkaç yıl öncesinden yayınlanan makalelerle başlayan çocuk edebiyatıyla ilgili eleştirel yazılar, daha da artarak yoğunluk kazandı. Sohen, Rahnomâ-yi Kitâb ve daha sonraki yıllarda da Nigîn, Firdovsî ve Temâşâ adlı yayın organları bu alandaki eserler arasına katıldı. Dolayısıyla çocuk edebiyatı alanında eleştirel bir bakış açısından kendilerine düşen görevi yerine getirmeğe çalışan yayın organlarının sayısı önemli ölçüde artmış oldu. [49]

İlerleyen zamanla birlikte çocuk kitapları, incelenmeye ve hassas noktalardan ele alınmaya başlandı.

1341 yılında Çocuk Kitapları Şurası çalışmalarına başlayarak birtakım oturumlar ve konferanslar düzenleme yoluyla bu alanda ileri adımlar attı. Temel yükümlülüğü çocuklar ve gençler için uygun kitaplar üzerinde araştırma yaparak seçici kurul görevinde bulunma olan bu şura, çocuk kitapları fuarları ve kitap haftaları düzenleme; çocuklar için kaleme alınmış kitap katalogları hazırlayarak yayınlama ve her yıl düzenlenen çeşitli etkinliklerle yılın en iyi kitaplarını seçerek, daha başka birtakım önemli faaliyetlerde bulunarak belki de ilk defa bu alanda ciddi bir yaklaşım ve sürekli bir çalışmayla çocuk edebiyatı alanında önemli mesafeler kat eden ilk kurum olma özelliğini göstermiştir. Bu faaliyetlerine örnek olarak 1341 hş./1962 yılı İsfend ayında Hayyâm Parkı'nda düzenledikleri kitap fuarını verebiliriz.[50]

Bu dönemde hareketlilik kazanan ve yaygınlaşan yeni şiir aracılığıyla da Mahmûd-i Kiyânûş, Pervîn-i Devletâbâdî, M. Âzâd ve daha başka şairler üstün yetenekleriyle çocuklara yeni kavramlar ve kelimeler kazandırdılar.[51]

Söz konusu çocuk kitapları şurası, üç yıl sonra çocuk edebiyatıyla ilgili yazıların yayınlanacağı, çocukların bu alandaki problemlerine çözümlerin aranacağı Mâhnâme-yi Şûrâ-yi Kûdek adlı bir de dergi daha yayınladı. Söz konusu dergi yayın hayatını yıllarca sürdürdü ve başta şura üyeleri olmak üzere çocuklar ve gençlerle ilgili çalışmaları bulunan çeşitli alanlardaki bilim adamları ve edebiyatçıların makaleleri, şairlerin şiirleri bu dergi aracılığıyla çocuk ve genç okurlara ulaştırıldı.[52]

Çocuk kitapları şurası faaliyetlerini 1357 hş./1979 devriminden sonra da kesintiye uğratmadan devam ettirerek son yıllarda Ferhengnâme-yi Kûdekân ve Novcevânân adlı bir kitapla da çalışma ve yayın alanını genişletti. Bu kitabın şimdiye kadar (1374 hş.) iki cildi yayınlanmıştır.

1334 hş./1955 yılında Kânûn-i Perverîş-i Fikrî-yi Kûdekân ve Novcevânân adlı kurum oluşturuldu. Bu kurum çocuklara yönelik çalışmaları ve çocuk edebiyatının daha ileri noktalara taşınmasını sağlayan faktörlerden birisi olarak çalışmalarını devam ettirdi. Sınırları çok geniş bir alanda çocuklar ve gençler için özellikle de düşünce dünyalarını geliştirici yayınlara imzasını attı. Çocuklara hizmet veren genel kütüphaneler dışında yazarların, tercümanların ve yetenekli ressamın da bizzat desteklerini arkasına alarak çok sayıda kaliteli ve aynı zamanda bir kısmı renkli resimlerle süslü kitabı çocuk okurların hizmetine sundu. Yine aynı dergi, kitap fuarları düzenleme, çocuklar için tiyatrolar ve özel sinema filmleri hazırlama gibi modern çağın çok önemli eğitim araçlarından da faydalanarak önemli faaliyetlerde katkılarını hiç esirgemedi.

Bütün bu teşebbüslerinin yanı sıra söz konusu kurum, İranlı çocukları kitap okumaya teşvik etmede direkt etkisi olan en önemli etkenlerden biri olan kütüphanelerin ülkenin çeşitli yörelerinde ve özellikle de geri kalmış yoksul halkın yaşamakta olduğu, kalabalık bir nüfusa sahip olan bölgelerde yaygınlaştırılmasında önemli rol oynamıştır. Tahran dışında diğer şehirlerde de çalışmalar başlatan kurum, kütüphanelerin kurulması, kitabın kitap almaya para ayıramayan gelir düzeyi düşük ailelerin çocuklarına kadar ulaşmasını sağladı. Artık bu kütüphanelerin bulunduğu bölgelerde kitap almak için bu kesimden olan ailelerin para ayırmalarına ihtiyaç da kalmamış oluyor ve yoksul halk çocukları, pahalı oluşları nedeniyle alamadıkları değerli kitaplara da böylelikle kavuşmuş oluyordu. Çoğu bu kurumla bağlantılı olarak çalışmalarda bulunarak çocuk edebiyatının gelişmesinde yararları olmuş önemli şahsiyetler arasında Nâdir-i İbrâhîmî, Mahmûd-i Âzâd, Cabbâr Bağçebân, Ahmed-i Şamlû, Sîrûs Tahbâz, Kutsî-yi Kâzî Nûr, Mahmûd-i Kiyânûş, Abbâs Yemînî Şerîf...gibi isimler ilk sıralarda yer almaktadırlar. Aynı yıllarda Azer-i Yezdî, tek başına klasik İran edebiyatının önemli eserlerini yeniden çocukların diline uyarlayarak önemli bir çalışmayı başlattı ve çok değerli ve çekici İran hikayelerini Kissehâ-yi Hûb Berâyî Beççehâ-yi Hûb adını verdiği dizi eserleriyle yayınladı.[53]

Aynı yıllarda çocuklara ve gençlere hitab eden dinî yayınlar alanında hissedilen boşluğu doldurmak amacıyla Murtaza Mutahharî belli hedefler ve amaçlarla din büyüklerinin hayatların ve din yolundaki mücadelelerini konu alan Dâstân-i Râstân adlı iki ciltlik eserini kaleme alarak yayınladı. Bu eseri daha çok genç neslin yoğun ilgisini kazandı ve Unesco tarafından o yılın en iyi kitabı ödülüyle ödüllendirildi. Bu eserle birlikte ve daha sonra gelişen siyasî ve sosyal önemli değişimler nedeniyle çocuk edebiyatında dinî ağırlıklı kitaplar da kendilerine yer bulmaya başladılar. Bu eğilim yaygınlaşarak devrim yıllarına kadar da devam etti. [54]

7- 1350'li ve 1360'lı yıllarda çocuk edebiyatı (1350-1369/1971-1980)

Bu yıllarda çocuk edebiyatı alanındaki faaliyetler önemli ölçüde yoğunlaştı. Her geçen gün artan nüfus içerisindeki genç nüfus oranının gittikçe fazlalaşması, öğrenci sayısının hızla çoğalması, iktisadî altyapının oluşturulmaya başlaması, çocuklara ve gençlere daha fazla ilgi gösterilmesini ve çocuklara yönelik eğitimde daha geniş ve daha uygun ortamların hazırlanması sonucunu doğurdu. Bu alandaki gelişmelerin yanı sıra Tahran Üniversitesi edebiyat fakültesinde Abbâs Yemînî Şerîf öncülüğünde lisans düzeyinde çocuk edebiyatı dersleri de okutulmaya başlandı. 1356 hş./1977 yılından itibaren diğer bazı üniversiteler de müfredatlarına aynı alanda dersler koymaya başladılar. 1357 hş./1978 yılında gerçekleşen İslâm devriminden sonra İranlı çocukların bu alandaki ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla daha ileri adımlar atılarak çocukların tecrübelerini geliştirecek faaliyetler yoğunlaştırılmış, şairler ve yazarlar için kalem oynatacakları yeni ortamlar hazırlanmıştır. [55]

Bu dönemlerde Ali Eşref-i Dervîşîyân, Ferîdûn-i Dûstdâr, Rızâ Reh- gozer, Minûçehr-i Kerîmzâde ve özellikle Mecîd ve Kâlîbâfhâne adlı eserleriyle bilinen Hûşeng Murâdi-yi Kirmâni gibi isimler göze çarpmaktadır.

Bu dönemde daha da gelişen tercüme faaliyetleri ve tercümanların yoğun çalışmaları sonucu önemli eserler İranlı çocukların hizmetine sunulmuş oldu. Bunlar arasında Erdeşîr Nîkpûr, Gulam Rıza İmâmî, Muhammed-i Kâzî, Pervîz-i Dâryûş, İrec-i Cihânsâhî önemli yazarlar arasında yer almaktadır. [56]

Çocuklara yönelik eserler yayınlayan yayınevleri arasında bu alanda uzun süre yaptıkları çalışmalarla önemli merhaleler kat etmiş olan Sâzmân-i Hemgâm Bâ Kûdekân u Novcevânân ve Surûş'tan da bahsetmek gerekir.

Bu dönemde yapılan çalışmaları şu şekilde özetlemek mümkündür.

- 1- Çocuklara ve gençlere hitap eden güzel kitapların yayınlanması.
- 2- Özellikle yazım tarzı göz önünde bulundurularak çocukların anlayacağı eserlerin ortaya konulması.
- 3- Çocuk ressamların eserlerinin sergilendiği resim sergilerinin düzenlenmesi.
- 4- Tahran'da uluslararası fotoğraf sergisi düzenlenmesi.
- 5- Film festivalleri tertiplenmesi.
- 6- Çeşitli konularda tiyatro oyunları sergilenmesi.
- 7- Yazarların ve şairlerin katıldığı seminerler düzenlenmesi.
- 8- Uluslararası sanat fuarlarına katılmak.
- 9- Çocuk yayınlarının kataloglarını yayınlamak. [57]

8- 1357 hş./1979 İslâm Devrimi Sonrası Çocuk Edebiyatı

İran'da devrim sonrası çocuk edebiyatı da edebî ve kültürel alanlardaki diğer faaliyetler gibi dinî atmosferin yoğun etkisi altında kaldı. Edebiyat, oldukça farklı bir şekil alıp daha değişik birtakım yapılanmalar kazanarak dinî duyguların ve değerlerin öne çıktığı bir edebiyat halini almaya başladı. Kânûn-i Perverîş-i Fikrî-yi Kûdekân ve Novcevânân devrim yıllarında kısa bir duraklamadan sonra faaliyetlerini yeniden yoğun bir şekilde başlatıp arkasına gençlerin ve bu alanda çalışmalarda bulunan birtakım kurumların da desteklerini alıp yeni yeteneklerin ve genç yazarların da bu alanı seçmeleriyle birlikte batı dilleri başta olmak üzere diğer dillerden tercümeler yapmak yerine bizzat İranlı yazarlar tarafından kaleme alınan yeni eserler yayınlamaya başladı. [58]

Bunlara ek olarak yazarların ve yayınevlerinin çoğu, bu alandaki çalışmalara önem vererek devrim öncesi fazla ilgilenilmeme ve desteklenmeme nedeniyle geri kalmış olan dinî değerleri öne çıkaran eserler hızla ve yoğun bir şekilde yayınlandı. İran-İrak savaşını izleyen yıllarda kahramanlık duygularının ve tasavvuf ağırlıklı düşüncelerin ön plana çıkması, birçok yazarın bu alanlarla ilgilenmelerine, özellikle de çocuk edebiyatıyla ilgili edebî eserlerde bu gibi duyguların yer almasına neden oldu. [59]

Son yıllarda Eğitim ve Öğretim Bakanlığına bağlı olarak kurulmuş olan İntişârât-i Medrese adlı yayinevi, farklı yaş gruplarından çocuk okurların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla oldukça nitelikli, kaliteli, çocuklara özel kitaplar ve dergiler yayınlamakta, bu alanda önemli adımlar atmaktadır. Hovze-yi Hunerî-yi Sâzmân-i Teblîğât-i İslâmî'nin çalışmaları çocuklara ve gençlere yönelik eserlerin basımında ve yayınlanmasında önemli imkanlar hazırlamıştır. Bu kurumun çalışmaları 1360 hş./1981'li yıllardan itibaren daha da yoğunluk kazanarak devam etmektedir.[60]

Genel olarak bakıldığında çocuk edebiyatı alanında devrim sonrası dönemde önemli gelişmeler kaydedilmiş olup bu alanda dinî geleneklere ve klasik törelere dayanan klasik İran edebî geleneğine dönüş hissedilmekte, özellikle dinî konulu eserlerin çocukların anlayabileceği bir dile uyarlanarak kaleme alınması, klasik İran kültür mirasının yeniden özellikle çocuk okurların istifadesine sunulması çocuk edebiyatı alanındaki olumlu gelişmelere katkıda bulunmaktadır.[61]

-----
* Yrd. Doç. Dr. Nimet YILDIRIM, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Öğretim üyesi.

[1] *Hicâzî, Benefşe, Edebiyât-i Kûdekân ve Novcevânân, Tahran 1374 hş., s. 32.*

[2] *Yâhakkî, Muhammed Ca'fer, Çun Sebû-yi Teşne/Edebiyât-i Mu'âsir- i Îrân, Tahran 1375 hş., s. 238;*

[3] *Çun Sebû-yi Teşne, s. 238.*

- [4] A. g. e., s. 238-239.
- [5] Attârî, Mehsân, "Edebiyât-i Kûdekân ve Novcevânân", *Dânişnâme-yi Edeb-i Fârsî*, Tahran 1375 hş., I, 79.
- [6] *Çun Sebû-yi Teşne*, s. 239.
- [7] İstî'lâmî, Muhammed, *Berresî-yi Edebiyât-i İmrûz-i Îrân*, Tahran 1352 hş., s. 194.
- [8] *Berresî-yi Edebiyât-i İmrûz-i Îrân*, s. 194.
- [9] A. g. e., s. 194.
- [10] *Berresî-yi Edebiyât-i İmrûz-i Îrân*, s. 194-195
- [11] A. g. e., s. 195.
- [12] *Çun Sebû-yi Teşne*, s. 239.
- [13] A. g. e., s. 240.
- [14] *Berresî-yi Edebiyât-i İmrûz-i Îrân*, s. 196.
- [15] *Edebiyât-i Kûdekân ve Novcevânân*, s. 33; "Sehm-i Kûdekân Der Edebiyât-i Gozeşte-yi Îrân", *Kânûn*, I/2, Tahran 1353 hş., s. 46.
- [16] *Edebiyât-i Kûdekân ve Novcevânân*, s. 34.
- [17] A. g. e., s. 35; *Gozerî Der Edebiyât-i Kûdekân*, 21.
- [18] *Edebiyât-i Kûdekân ve Novcevânân*, s. 34.
- [19] A. g. e., s. 33; *Eymen, Leylâ ve Dîgerân*, *Gozerî Der Edebiyât-i Kûdekân*, Tahran 1353 hş., s. 37.
- [20] *Edebiyât-i Kûdekân ve Novcevânân*, s. 34.
- [21] *Çun Sebû-yi Teşne*, s. 242; *Berresî-yi Edebiyât-i İmrûz-i Îrân*, s. 196.
- [22] *Berresî-yi Edebiyât-i İmrûz-i Îrân*, s. 196; Hâtemî, Ahmed, "Cereyhâ-yi Muhimm-i Edebî-yi Mu'âsir-i Îrân" *Edebiyât-i Mu'âsir*, I/1, s. 25.
- [23] "Cereyhâ-yi Muhimm-i Edebî-yi Mu'âsir-i Îrân" I/1, s. 23.
- [24] *Edebiyât-i Kûdekân ve Novcevânân*, s. 35; *Berresî-yi Edebiyât-i İmrûz-i Îrân*, s. 200.
- [25] *Berresî-yi Edebiyât-i İmrûz-i Îrân*, s. 201.
- [26] *Çun Sebû-yi Teşne*, s. 241-242; *Berresî-yi Edebiyât-i İmrûz-i Îrân*, 203; "Cereyhâ-yi Muhimm-i Edebî-yi Mu'âsir-i Îrân" *Edebiyât-i Mu'âsir*, I/1, Tahran s. 23.
- [27] *Çun Sebû-yi Teşne*, s., 245; *Berresî-yi Edebiyât-i İmrûz-i Îrân*, s. 205.
- [28] *Berresî-yi Edebiyât-i İmrûz-i Îrân*, s. 209.
- [29] *Edebiyât-i Kûdekân ve Novcevânân*, s. 36.
- [30] A. g. e., s. 37.
- [31] Burka'î, Seyyid Muhammed Bakır, *Sohenverân-i Nâmi-yi Mu'âsir-i Îrân*, Tahran 1373 hş., I, 422.
- [32] *Edebiyât-i Kûdekân ve Novcevânân*, s. 43.
- [33] A. g. e., s. 45.
- [34] *Çun Sebû-yi Teşne*, s. 240-241.
- [35] A. g. e., s. 241.
- [36] *Kûdekân ve Edebiyât-i Resmî-yi Îrân*, Tahran 1371 hş., s. 22; *Edebiyât-i Kûdekân ve Novcevânân*, s. 45.
- [37] *Berresî-yi Edebiyât-i İmrûz-i Îrân*, s. 209.
- [38] A. g. e., s. 209.
- [39] *Kûdekân ve Edebiyât-i Resmî-yi Îrân*, s. 22; *Edebiyât-i Kûdekân ve Novcevânân*, s. 45.

- [40] Edebiyât-i Kûdekân ve Novcevânân, s. 47; Kûdekân ve Edebiyât-i Resmî-yi Îrân, s., 23; Çun Sebû-yi Teşne, s., 242; Berresî-yi Edebiyât-i İmrûz-i Îrân, s. 209.
- [41] Çun Sebû-yi Teşne, s., 242.
- [42] Kûdekân ve Edebiyât-i Resmî-yi Îrân, s., 23; Edebiyât-i Kûdekân ve Novcevânân, s. 47.
- [43] Kûdekân ve Edebiyât-i Resmî-yi Îrân, s. 23.
- [44] Söz konusu yayınevleri 1979 İslâm devrimi sonrasında hem isimlerinin değişmesi ve hem de yeni birtakım faaliyetleri de hedefleyerek yeni bir yapılanmayla sırasıyla: Sâzmân-i İntişârât ve Âmûziş-i İnkılâb-i İslâmî ve Şirket-i İntişârât-i İlmî ve Ferhengî adlarıyla faaliyetlerini sürdürmektedirler.
- [45] Edebiyât-i Kûdekân ve Novcevânân, s. 47; Berresî-yi Edebiyât-i İmrûz-i Îrân, s. 209.
- [46] Berresî-yi Edebiyât-i İmrûz-i Îrân, s. 210.
- [47] A. g. e., s. 210.
- [48] Berresî-yi Edebiyât-i İmrûz-i Îrân, s. 211.
- [49] Çun Sebû-yi Teşne, s. 243; Edebiyât-i Kûdekân ve Novcevânân, s. 48.
- [50] Kûdekân ve Edebiyât-i Resmî-yi Îrân, s. 23; Edebiyât-i Kûdekân ve Novcevânân, s. 49.
- [51] Kûdekân ve Edebiyât-i Resmî-yi Îrân, s. 24.
- [52] Çun Sebû-yi Teşne, s. 243.
- [53] A. g. e., s. 245.
- [54] A. g. e., s. 245-246.
- [55] Edebiyât-i Kûdekân ve Novcevânân, s. 50.
- [56] A. g. e., s. 52.
- [57] A. g. e., s. 54.
- [58] Çun Sebû-yi Teşne, s. 273.
- [59] A. g. e., s. 273.
- [60] A. g. e., s. 273-274.
- [61] A. g. e., s. 274.